

Сергій Гераськов,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії Національного
технічного університету України «Київський
політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Марія Михайлюк,
магістрантка факультету соціології і права Національного
технічного університету України «Київський
політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

УДК 37.364

ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА СХИЛЬНІСТЮ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація: у статті надано рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо використання інклюзивного підходу в соціальній роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами та схильністю до девіантної поведінки. Враховано особливості роботи як із вказаною категорією дітей так і з їхніми батьками, які виступають найбільш впливовим каналом соціалізації.

Ключові слова: соціальна робота, інклюзивна освіта, діти з особливими потребами, девіантна поведінка

Summary: the paper provides recommendations to social specialists on the use of an inclusive approach in social work with parents of children with special educational needs and tendency to deviant behavior. Features of work both with the specified category of children and their parents who act as the most important channel of socialization are considered.

Key words: social work, inclusive education, children with special needs, deviant behavior

На сьогодні рівень девіантної поведінки серед молоді – дітей та підлітків, які знаходяться на етапі формування своєї особистості, залишається високим, а дана проблема з кожним роком постає все гостріше. Девіантну поведінку ми трактуємо як відхилення від норм загальноприйнятої поведінки. В українському суспільстві

найбільш поширеними є наступні форми девіації: використання ненормативної лексики, зловживання тютюну, алкогольних напоїв та наркотичних засобів, шахрайство, проституція, суїцид тощо. Причинами ненормативної поведінки у підлітків можуть бути: приклад батьків та/або оточуючих, бездоглядність, велика кількість вільного часу, інфантилізм, бажання бути на одному рівні з дорослими тощо. Слід виділити також таку фундаментальну причину як фізіологічні та психологічні особливості, що спостерігаються у дітей та проявляються у вигляді: затримки психічного розвитку (ЗПР), дитячого церебрального паралічу (ДЦП), розладів спектру аутизму (РСА), синдрому дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) тощо. Оскільки діти з інвалідністю в дошкільному та ранньому шкільному віці перебувають здебільшого під опікою батьків, то, вже із їх долученням до старшого шкільного середовища, вони стають більш автономними, а тому виникає ризик появи у них девіантної поведінки.

Із прийняттям у 2017 р. Закону України «Про освіту», діти з особливими освітніми потребами мають повне право здобувати освіту в усіх навчальних закладах, зокрема й безоплатно в державних та комунальних, незалежно від «встановлення інвалідності», тобто відбулися певні зміни позитивного характеру – діти з інвалідністю можуть навчатися у будь-яких школах і соціалізуватися разом зі школярами без фізіологічних та психологічних особливостей [7]. Інклюзивний підхід дає можливість дитині з особливими освітніми потребами спілкуватися із однолітками; налагоджувати дружні відносини із ровесниками; розвивати мовні, когнітивні, моторні, емоційні якості; брати участь у громадській діяльності; тягнутися до рівня своїх однолітків завдяки їхньому позитивному прикладу. Для інших дітей – це можливість навчитися толерантності, емпатії, нестандартному підходу в комунікації, допомозі іншим [Там само].

Разом із позитивним впливом соціуму на осіб із особливими потребами виникає і проблема бар'єру. Входячи у нове середовище, дітям із психологічними та/або фізичними особливостями часто важко адаптуватися через свою інвалідність, що проявляється у мовленнєвій затримці, порушеннях опорно-рухового апарату, психічних розладах тощо і створює певну «прірву» у спілкуванні

із вчителями та однокласниками. Непорозуміння призводять до ризику такої дитини стати вигнанцем у освітньому середовищі. Відчуження з боку інших веде, у свою чергу, до агресії, закритості, пасивності, відсторонення від будь-якої діяльності, проблем у навчанні, несприйняття нових знайомств тощо. Спостерігаються зниження активності, грубість у спілкуванні з однолітками, ігнорування пропозицій, сприйняття усіх через призму свого попереднього негативного досвіду [8, с. 229].

Наступною причиною, що веде до розвитку девіантної поведінки є булінг в освітньому середовищі. Булінг трактують як цькування, переслідування одного з членів групи іншою особою або групою людей. За даними Українського інституту дослідження екстремізму, 8 із 10 українських школярів потерпають від булінгу [3]. Що вже казати про інклюзивне середовище, де перебувають діти із нетиповим рівнем розвитку? Цькування проявляється через нецензурну лексику по відношенню до дитини з інвалідністю, образи, погрози, недопущення дитини до суспільної діяльності тощо. Іноді підлітки спеціально «заманюють» школярів із особливими освітніми потребами до своєї компанії та формують позитивну думку щодо наступних форм ненормативної поведінки: паління, вживання алкоголю, наркотичних засобів тощо. Враховуючи такий фактор, як надмірна наївність дітей з особливими освітніми потребами, вони часто ведуться на провокації оточуючих. Такі практики можуть завершуватись протизаконними відео з «не такими дітьми», де останніх вводять у сп'яніння, знущаються, наносять тілесні пошкодження тощо, з подальшим поширенням у мережі Інтернет.

Усі спроби «зламати не таку дитину» носять ганебний характер, а іноді призводять навіть до суїцидальних наслідків. Аби уникнути даного явища соціальний працівник, у свою чергу, має слідкувати за процесом адаптації дитини з особливими освітніми потребами до соціуму, змінами у поведінці усіх школярів, комунікацією всередині групи. Спеціаліст має контролювати внутрішньо-груповий клімат, у тому числі через комунікацію із вчителями та асистентами вчителів.

При виявленні наявних проблем соціальний працівник проводить роботу як із дітьми та вчителями, так і з батьками дітей із особливими освітніми потребами, які

виступають найбільш впливовим каналом соціалізації. Перед початком роботи із батьками спеціалісти ставлять перед собою наступні завдання: налагодження позитивних довірчих відносин із батьками; інформування батьків щодо психологічного та фізіологічного розвитку дитини, розвитку можливих або вже наявних девіантних форм у поведінці; створення умов для отримувачів послуг з метою їх зацікавлення щодо прийняття участі у вихованні та навчанні дитини; проведення різних форм просвітницької роботи з батьками з метою навчання методам та технологіям роботи із дітьми [2]. Подальша робота проходить у вигляді бесід, консультацій та батьківських зборів [1, с. 568-569].

1. Бесіда

Перша форма роботи передбачає взаємний обмін думками – спеціаліст має вислухати батьків і надати їм доцільну допомогу у вигляді рекомендації. Тут можуть бути обговорені всі значущі ситуації, що трапляються з дитиною у школі та вдома і впливають на розвиток девіантної поведінки. Соціальний працівник повинен проводити просвітницькі бесіди на теми щодо методів подолання агресивності у дітей, налагодження відносин між дітьми та батьками, підвищення самооцінки дитини, виховання належної культури [5, с. 716]. Важливо не тільки давати поради щодо коректних шляхів виховання дітей з особливими освітніми потребами, а і зважати на досвід самих батьків, корегувати їх відхилення у поведінці шляхом бесід. Такі відхилення можуть продукуватись через схильність батьків до пияцтва, паління, вживання надмірної ненормативної лексики, агресивності у сім'ї, атмосфери напруги.

2. Консультація

Консультація носить більш односторонній характер та може проводитись як в індивідуальній, так і в колективній формах. Соціальний працівник має надати актуальну інформацію щодо стану дитини, психологічного розвитку, можливого розвитку девіацій, подальших форм роботи з ними тощо. Під час консультування спеціаліст може ознайомлювати батьків із психолого-педагогічною літературою, демонструвати інформативні відео, проводити лекції та практичні заняття. При

індивідуальній роботі, працівник повинен враховувати особливості кожної дитини окремо.

3. Батьківські збори

Батьківські збори часто проводяться у формі «круглих столів», тренінгів та «педагогічних віталень» [6]. Що стосується завдань даної форми роботи, до них належить вирішення організаційних питань [1, с. 569]. Наприклад, задля підвищення загального культурного рівня, а також профілактики девіантної поведінки серед дітей доречно проводити такі заходи, як відвідування картинної галереї або театру. Дане питання обговорюється між організаторами та батьками, у відповідності до особливостей кожної дитини – її сприйняття, пересування, супроводження тощо. На зборах також проходить обмін досвідом батьками – вони можуть розділяти свою проблему з іншими, долати відчуття самотності; набувають навичок вирішення різних ситуацій, що можуть виникати між батьками та дітьми тощо.

Отже, соціальний працівник у рамках інклюзивної освіти особливу увагу має приділяти дітям з особливими освітніми потребами, завчасно проводити діагностику, помічати соціально-кліматичні зміни у класі(групі), виявляти внутрішньо-групові проблеми школярів та певні ризики, що можуть призвести до розвитку девіантної поведінки. Для зниження рівня ненормативності працівник має своєчасно проводити роботу не тільки із дітьми та вчителями, а і обговорювати все із батьками, надавати коректну інформацію та подальші рекомендації, обговорювати стратегію дій, проводити практики різного характеру: тренінги, «круглі столи» тощо. Соціальний працівник повинен співпрацювати і з такими спеціалістами, як: соціальний педагог, психолог, асистент вчителя, вчитель та враховувати індивідуальні особливості кожної дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорошенко Т. Формы работы с родителями в условиях инклюзивного образования. Инклюзивное образование: теория и практика: материалы Междунар.

науч-практ. конф. г. Орехово-Зуево, 9-10 июля 2016 г. Орехово-Зуево, 2016. С. 565–571.

2. Інтерактивна лекція "Ефективна співпраця педагогів і батьків дітей із ООП у системі інклюзивної освіти". URL: <https://deponms.carpathia.gov.ua/inkliuzivna-osvita/resursnii-tsentr-pidtrimki-inkliuzivnoyi-osviti/interaktivna-lektsiia-efektivna-spivpratsia-pedagogiv-i-batkiv-ditei-iz-ooop-u-sistemi-inkliuzivnoyi-osviti> (дата звернення: 10.10.2021).

3. Комарова О. Булінг, або шкільне цькування: налякати поліцією не вдасться, що ж робити? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28886363.html>. (дата звернення: 10.10.2021).

4. Крилошанська Л. І., Ундір В. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/view/233450>. (дата звернення: 10.10.2021.).

5. Поліщук В. А., Слосанська Г. Підготовка майбутніх соціальних працівників до попередження агресивного ставлення до дітей. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р. Тернопіль, 2014. С. 714–717.

6. Попова Н. Форми роботи з батьками в умовах інклюзивної освіти. URL: <https://vseosvita.ua/library/formi-roboti-z-batkami-v-umovah-inkluzivnoi-osviti-2660.html>. (дата звернення: 10.10.2021).

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 02.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 10.10.2021).

8. Ткачѳв А. Особенности поведенческих девиаций детей с легкой умственной отсталостью и ЗПР: материалы XI Всерос. науч-практ. конф. (г. Владивосток, 12 мая 2017 г.) Владивосток, 2017. С. 227–230.